

ДЕМ'ЯНЧУК В. А.,
доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінально-
правових та адміністративно-правових
дисциплін
(ПВНЗ «Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені
академіка Степана Дем'янчука»)

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.126>

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Пропонована стаття присвячена феномену громадських організацій як об'єкту сучасних правничих досліджень. Увага до відповідної теми зумовлена дослідницькою зацікавленістю автора питанням щодо ролі громадських організацій у реалізації державної антикорупційної політики.

Метою статті є узагальнення основних наукових акцентів і підходів щодо дослідження явища громадських організацій задля формування теоретичної основи для визначення потенціалу громадських організацій у контексті державної антикорупційної політики.

У роботі наголошується, що саме громадські організації мають значний потенціал для впливу на державотворчі процеси і суспільно-політичну ситуацію в Україні. Вказане надало підстави стверджувати про перспективність активного залучення громадських організацій до практичної реалізації державної антикорупційної політики.

Автором обґрунтовано, що громадські організації відповідного профілю мають значні можливості щодо формування свідомого не прийняття корупції й хабарництва як явищ суспільного життя, а в освітньому середовищі – сприяти утвердженню принципів академічної доброчесності.

У пропонованій роботі наголошується, що громадські організації – це завжди про інституційну форму активності, а у правовій державі інституційна діяльність пов'язана з правовими інститутами, що забезпечують легітимність такої діяльності. Автор також дотримується позиції, що у контексті залучення громадських організацій до реалізації антикорупційної політики буде доречним застосування положень «теорії змін» щодо налагодження діяльності таких організацій.

У підсумку акцентовано увагу на те, що громадські організації, зважаючи на нормативно-правові засади їхньої діяльності, є тим засобом, що дозволяє максимально-ефективно досягнути індивідуальних, групових та суспільних цілей у межах існуючих інституційних умов.

Ключові слова: громадські організації, громадянське суспільство, антикорупційна політика, правове регулювання, публічно-управлінські відносини.

Demianchuk V. A. Public Organizations as an Object of Modern Scientific Research

This article focuses on the phenomenon of public organizations as an object of contemporary legal research. The author's interest in this topic stems from a research interest in the role of public organizations in implementing state anti-corruption policy.

The purpose of the article is to generalize the main scientific emphases and approaches to studying the phenomenon of public organizations to form a theoretical basis for determining their potential in the context of state anti-corruption policy.

The paper emphasizes that public organizations have significant potential to influence state-building processes and the socio-political situation in Ukraine. This provides grounds to assert the promising nature of actively involving public organizations in the practical implementation of state anti-corruption policy.

The author argues that public organizations of this profile have significant opportunities to foster a conscious rejection of corruption and bribery as phenomena of public life, and in the educational environment, to promote the principles of academic integrity.

This work highlights that public organizations inherently represent an institutional form of activity, and in a rule-of-law state, institutional activity is linked to legal institutions that ensure its legitimacy. The author also adheres to the position that, in the context of involving public organizations in anti-corruption policy implementation, it would be appropriate to apply the provisions of the “theory of change” to establish the activities of such organizations.

In conclusion, attention is drawn to the fact that public organizations, considering the regulatory framework of their activities, are a means to achieve individual, group, and societal goals as effectively as possible within existing institutional conditions.

Key words: *public organizations, civil society, anti-corruption policy, legal regulation, public administration relations.*

Вступ. Історично склалося, що практика державотворення і процеси суспільного розвитку так чи інакше пов’язані з діяльністю громадських організацій, що є важливим засобом участі громадян у суспільно-політичних процесах та типовим для європейської демократичної традиції інструментом впливу соціуму на поточні справи як на локальному так і на загальному національному рівні.

Нині загальною позицією науковців є визнання особливої ролі громадських організацій у найрізноманітніших процесах, зокрема суспільно-політичних, соціально-економічних, національно-культурних, духовно-релігійних. Означена ситуація зумовлює активну дослідницьку увагу до такого явища, як-от громадські організації. Наша зацікавленість цим феноменом пов’язана із темою державної антикорупційної політики і, зокрема, з питанням, яку роль у її реалізації можуть відігравати громадські організації.

Відзначимо, що увагу до різних аспектів громадських організацій як суспільно-правового й суспільно-політичного явища у своїх дослідженнях демонструють такі науковці, як-от Н. Алюшина, Т. Андрійчук, Є. Бистрицький, В. Бондаренко, Д. Волкова, С. Гололобов, О. Гостева, Н. Давидова, Н. Калашник, С. Козак, В. Кравчук, О. Луцевич, Х. Маркович, М. Менджул, Ю. Окуньовська, О. Петришин, Є. Савельєва, Т. Саврасова-В’юн, А. Ткачук, М. Токар, Л. Усаченко, О. Хомей, О. Хуснутдінов, В. Яблонський. Спільною для багатьох дослідників є позиція, що наявність добровільно сформованих громадських об’єднань (різноманітного спрямування) є однією з найважливіших ознак громадянського суспільства.

Як правило відзначається, що громадські організації у суспільному житті виникають та існують на основі певної діяльності людей. «За своєю суттю, така організація – це орган, який забезпечує діяльність людей, спрямовану на відстоювання певних ідей, спільних інтересів, реалізацію визначених цілей» [1, с. 9]. Водночас, експертами наголошується, що громадські об’єднання мають низку принципових ознак – добровільність, незалежність, неурядовість (*non government*), неприбутковість й суспільну корисність, що виражають сутність таких об’єднань, конкретним видом яких є громадські організації. Громадські організації є найчисельнішими у порівнянні з іншими видами громадських об’єднань, що пов’язується

дослідниками з тим фактом, що відповідно до чинного законодавства «громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи» [2]. Розмаїття громадських організацій й напрямів їхньої діяльності зумовлює чисельність досліджень присвячених різним аспектами громадських організацій.

На наше переконання, узагальнення й осмислення сучасних науково-дослідних підходів до явища громадських організацій забезпечуватимуть розуміння природи цього явища, змісту, функціоналу, місця у системі суспільних відносин, зокрема публічно-управлінських. Своєю чергою, маючи вказану теоретико-методологічну основу зможемо ґрунтовно визначити суб'єктність і потенціал громадських організацій у контексті державної антикорупційної політики і таким чином сприяти науковому обґрунтуванню практичної реалізації положень Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.), зокрема ст. 21 цього Закону, що визначає участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції [3].

Постановка проблеми. Враховуючи вище викладене метою пропонованої статті є узагальнення основних наукових акцентів і підходів щодо дослідження явища громадських організацій задля формування теоретичної основи для визначення потенціалу громадських організацій у контексті державної антикорупційної політики. Методологічні засоби пропонованого дослідження детерміновані його теоретичним характером. Зокрема, задля досягнення означеної мети залучено такі методи дослідження, як-от аналізу синтезу та узагальнення, а також історико-правовий, нормативно-логічний, порівняльно-правовий. Джерельну основу дослідження становлять праці українських авторів, а також нормативно-правові акти, що пов'язані з темою статті.

Результати дослідження. Як було відзначено вище, громадські організації є конкретним видом громадських об'єднань. При цьому у сучасному правознавстві обґрунтовано, що «різні види об'єднань за ступенем участі у державно-політичному житті можуть мати далеко неоднакове значення для формування громадянського суспільства та правової держави», а також те, що «в різних конкретно історичних умовах роль його окремих інститутів може істотно відрізнятись» [4, с. 128]. Між тим, кількісний чинник вказує на те, що саме громадські організації мають значний потенціал для впливу на державотворчі процеси і й суспільно-політичну ситуацію в країні. Виходячи з означеного, маємо підстави стверджувати про перспективність активного залучення саме громадських організацій до практичної реалізації державної антикорупційної політики.

Варто при цьому звернути увагу на те, що громадські організації вважаються одним з найефективніших способів забезпечення ефективної громадсько-політичної практики, як сукупності дій пов'язаних з організаційними та/або колективними зусиллями для реалізації інтересів громадян у взаємодії з владними та політичними інститутами [5]. Водночас, цікавою є позиція Е. Татая, що будь-яка громадянська активність, що є сутністю діяльності громадських організацій, може бути пов'язана з політичною участю, що також нерідко пов'язана із вирішенням соціальних проблем або контролем за діяльністю органів влади. «Тісний зв'язок громадянської активності та політичної участі актуалізує питання встановлення меж громадянської активності, відокремлення її від політичної участі: необхідно встановити, які саме види політичної участі відносяться до громадянської активності (отже, є її різновидами), а які види політичної участі, не являють собою громадянську активність» [6, с. 66-67].

Татай також наголошує, що «громадянська участь передбачає досягнення індивідуальних, групових та суспільних цілей в межах існуючих інституційних умов, вона забезпечує відтворення основних цінностей та норм громадянського суспільства, існуючих практик та громадянської ідентичності» [6, с. 73]. Ще однією важливою для нас позицією згаданого дослідника є те, що він обґрунтовано стверджує, що «діяльнісне членство громадян в певних інститутах – некомерційних членських організаціях – та діяльність громадян, що спрямована на підтримку цих організацій» є інституційною формою громадянської активності [6, с. 74]. Іншими словами, громадські організації – це завжди про інституційну форму активності, а у правовій державі інституційна діяльність пов'язана з правовими інститутами, що забезпечують легітимність такої діяльності.

М. Токар звернувся до феномену громадських організацій у контексті обґрунтування теоретико-методологічних і практичних засад модернізації державної політики сприяння розвитку громадських організацій у сучасних умовах розвитку демократії та проведення реформи децентралізації в Україні [7]. У своєму дослідженні науковець обґрунтовує позицію, згідно з якою держава як публічний та легітимний управлінський суб'єкт має керуватися не монопольним правом на управління та інтересами еволюції власних інституцій, а послуговуватися інтересами носіїв народовладдя – громадян та їхніх об'єднань (інституцій громадянського суспільства). При цьому Токар наголошує на послідовному зростанні ролі громадянського суспільства у сучасному демократичному світі, що супроводжується урізноманітненням функцій громадських організацій у суспільному житті. Зокрема дослідник описує інституціональну, децентралізаційну, інтеграційну, захисну, виховну, кадрову, комунікативну, контролюючу, регулятивну й управлінську функції громадських організацій. Кожна з цих функцій очевидно заслуговує на окрему увагу і може бути предметом спеціального наукового дослідження.

Заслуговує на спеціальну увагу комплексний аналіз особливостей взаємодії громадянського суспільства та органів державної влади в контексті євроінтеграційних зобов'язань України, що його здійснила О. Хомей [8]. Зокрема, важливим вважаємо позицію дослідниці, відповідно до якої громадянське суспільство як спільноту громадян із високим рівнем соціальних компетентностей, які через різні форми і практики громадської самоорганізації здійснюють вплив на процеси розроблення та реалізацію державною владою рішень суспільного значення [8, с. 43-45]. У контексті проблематики реалізації державної антикорупційної політики та участі у відповідних процесах громадських організацій концептуальний характер має думка О. Хомей, що «розвиток громадянського суспільства та ефективна взаємодія між його організаціями та органами державної влади є ключовими в контексті забезпечення національних інтересів України». Очевидно, що для української держави принциповим є подолання корупційних викликів і проблем, що нині набули чи не такого ж екзистенційного характеру, як опір московській окупації.

Ще одна цікава робота у контексті з'ясування потенціалу громадських організацій щодо реалізації державної антикорупційної політики належить авторству С. Березюка і В. Горецької – її назва: «Вплив громадських організацій на формування політичної свідомості громадян». Зокрема, дослідники вважають, що сформованість політичної свідомості сьогодні має особливе значення у вирішенні назрілих соціально-економічних і політичних проблем. Увагу до політичної свідомості Березюк і Горецька мотивують її впливом на політичну поведінку громадян та їхню участь у політичних процесах, що відбуваються в країні [9, с. 3]. На думку дослідників громадські організації здатні формувати свідомість своїх членів і послідовників, зокрема політичну. У розвиток цієї думки зауважимо, що громадські організації, відповідного профілю, мають значний потенціал формування свідомого не прийняття корупції й хабарництва як явищ суспільного життя України, а в освітньому середовищі – сприяти утвердженню принципів академічної доброчесності.

Про ідеологічний та правовий вплив громадських організацій на суспільство та його розвиток стверджує Х. Маркович. Зокрема, громадські організації, володіючи різними ресурсами забезпечують оптимізацію діяльності соціальних інститутів – навіть тих, що регулюються державою не на належному рівні, або ж зовсім залишаються поза державною увагою. Так Маркович наголошує, що нині «все більшої ваги набуває проблематика прав людини, оскільки їх належна реалізація та ефективний захист є основною засадою функціонування демократичної держави» [1, с. 9]. При цьому, правозахисні громадські організації, які здійснюють свою діяльність на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівнях, виконують стимулюючу роль щодо захисту й охорони прав людини стосовно органів державної влади, місцевого самоврядування, судових і правоохоронних органів. Впевнені, що таку ж стимулюючу роль громадські організації можуть виконувати стосовно реалізації антикорупційної політики.

В якості фасилітатора ефективної соціальної роботи у громаді розглядає громадські організації Н. Коляда. Дослідниця вбачає завданням громадського сектору соціальної

роботи в громаді саме об'єднання зусиль «з надання гуманітарної, організаційної, соціально-психологічної допомоги членам громади з метою підвищення рівня соціального добробуту суспільства» [10]. В якості аргументації своєї позиції Коляда наводить досвід періоду воєнного стану в Україні (з 24 лютого 2022 року), коли потужним напрямом роботи на усіх рівнях (національному, регіональному, місцевому) стало волонтерство як основний напрям діяльності громадських організацій. Відповідна логіка – об'єднання зусиль заради певної мети, напевно може бути поширена на практику реалізації антикорупційної політики, коли довкола ідеї опору іржі корупції об'єднуються українські громадські організації. Таку соціально-активну силу очевидно не зможуть ігнорувати у владі і реагуватимуть на вимоги об'єднаних антикорупційною ідеєю громадських організацій.

Л. Христенко і П. Чала вказують на посилення ролі громадських організацій та значущості результатів їхньої діяльності для підвищення ефективності виконання функцій публічного управління у ситуації, що склалася в Україні через російську військову агресію. Водночас, така ситуація вказує на «актуальності питання стійкості громадських організацій та виконання ними місії протягом тривалого періоду часу» [11, с. 65]. На підставі проведеного дослідження науковці стверджують, що розвиток громадських організацій у довгостроковій (стратегічній) перспективі залежить від належного полі-спрямованого управління, коли мають враховуватися стратегічні цілі функціонування й розвитку як самої громадської організації, так й різних зовнішніх стратегічних акторів (гравців), дотичних до її діяльності.

Слушною є позиція Л. Христенко і П. Чалої, що в сучасних умовах для успіху в роботі члени громадської організації мають володіти знаннями про належну організацію своєї роботи, стратегічними можливостями інституційного, організаційного, правового й суспільного характеру, які можуть бути залучені для сприяння захисту прав та задоволення потреб людей [11, с. 73]. Зрештою, концептуальною є позиція, що стабільність, довготривалість функціонування й ефективність діяльності громадських організацій забезпечується шляхом якісного стратегування їх діяльності, дієвим інструментом реалізації якого може стати застосування «теорії змін». «Саме вона дозволяє побачити чіткий опис взаємозв'язків між діями громадської організації та очікуваними результатами; пояснити причини використання певних підходів та те, яким чином вони сприятимуть отриманню результатів, які очікує громадська організація та суспільство; встановити взаємозв'язок між причиною (дією) громадської організації та очікуваним ефектом; одночасно контролювати процес та результат досягнення правозахисних або інших суспільно важливих цілей» [11, с. 74]. Напевно, застосування положень «теорії змін» буде доречним і у контексті залучення громадських організацій до реалізації антикорупційної політики, адже така участь набуватиме системного й комплексного характеру, з очевидною орієнтацією на результат.

Висновки. Опрацьований нами матеріал дозволяє стверджувати, що серед громадських об'єднань саме громадські організації мають значний потенціал для впливу на державотворчі процеси і суспільно-політичну ситуацію в країні. Громадські організації, зважаючи на нормативно-правові засади їхньої діяльності, є тим засобом, що дозволяє максимально-ефективно досягнути індивідуальних, групових та суспільних цілей у межах існуючих інституційних умов.

Не можна не відзначити і факт послідовного зростання ролі громадянського суспільства у сучасному демократичному світі, що супроводжується урізноманітненням функцій громадських організацій у суспільному житті. Цей тренд здобув своє підтвердження в Україні у зв'язку з початком широкомасштабної російсько-української війни. Наша позиція полягає в тому, що громадські організації мають потенціал і для підвищення ефективності державної антикорупційної політики, адже для України подолання корупційних викликів і проблем мають такий саме екзистенційний характер як і опір московській окупації.

Зрештою, опрацьований вище матеріал очевидно правитиме теоретико-методологічною основою для подальших досліджень щодо визначення суб'єктності й потенціалу громадських організацій у контексті державної антикорупційної політики.

Список використаних джерел:

1. Маркович Х. М. Громадські організації: ідеологічно-правовий вплив на громадянське суспільство. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2(43). С. 9–12.
2. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI (зі змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 28.07.2024).
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (зі змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 28.07.2024).
4. Бондаренко В. Ю. Громадські об'єднання як інститут громадянського суспільства в Україні: теоретико-правовий аналіз : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Харків, 2019. 227 с.
5. Резнік О. Типи громадянських практик та їх поширеність в українському суспільстві. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2019. Вип. 6 (20). С. 167–173.
6. Татай Е. О. Громадянська активність в Україні: сутність, структура та динаміка розвитку : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 052. Маріуполь, 2021. 225 с.
7. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин. Львів: Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України, 2020. 412 с.
8. Хомей О. Д. Взаємодія громадянського суспільства та органів державної влади в умовах інтеграції України в ЄС : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01. Київ, 2021. 221 с.
9. Березюк С., Горецька В. Вплив громадських організацій на формування політичної свідомості громадян. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. С. 1–5. URL: https://www.researchgate.net/publication/373915062_VPLIV_GROMADSKIH_ORGANIZACIJ_NA_FORMUVANNA_POLITICNOI_SVIDOMOSTI_GROMADAN (дата звернення: 29.07.2024).
10. Коляда Н. М. Громадська організація як осередок соціальної роботи у громаді. *Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 березня 2023 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 2023. С. 201–203.
11. Христенко Л. М., Чала П. В. Застосування «теорії змін» у стратегуванні розвитку громадських організацій. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. № 4 (280). С. 64–76.

